

меморіальний збірник на пошану дослідника з нагоди його 85-річчя — «...Але таких багато не буває, бо легким і красивим було б життя».

За результатами роботи конференції було запропоновано проводити подібні наукові за-

ходи в Державному історико-культурному заповіднику «Межибіж» у інтервалі раз на два роки та залучати щонайширше коло учасників — як українських науковців, так і зарубіжних гостей.

*А.В. СКИБА, О.В. ПЕТРАУСКАС,
О.Г. ПОГОРІЛЕЦЬ*

СЛОВО ПРО АРХЕОЛОГА (до 80-річчя Леоніда МАЦКЕВОГО)

Леонід Георгійович Мацкевий народився 26 жовтня 1935 року в м. Горлівка на Донбасі в родині інженерів-будівельників. Згодом сім'я переїхала до Києва, де батько — Георгій Мацкевий, інженер у третьому поколінні, керував групою технічного контролю за реставрацією будинку Верховної Ради України (1944—1948 рр.). Знесилений перебуванням у концтаборі, Георгій Мацкевий прожив недовго, але зумів передати синові важливі риси: працелюбність, наполегливість, виваженість і скрупульозність. Мати — Поліна Мацкева (Гордієнко) передала синові основні життєві мудрості — шану й почуття любові до рідної землі, до української культури й традицій. Усі ці материнсько-батьківські настанови Л. Мацкевий зберіг і проніс через усе життя.

Середню освіту Л. Мацкевий здобув у столиці. Він навчався в Київській середній школі № 95 (1945—1954 рр.). Значний вплив на формування життєвого вибору майбутнього археолога мали вчителі. Зокрема таємне викладання українською мовою та захоплюючі розповіді шкільного історика — директора школи І. Новійчука, який вчив шанувати рідну й світову давнину, вплинули на визначення майбутнього наукового поступу Л. Мацкевого. У школяра виникли перші захоплення історією, археологією, нумізматикою. Одне із них згодом стало справою його життя.

Л. Мацкевий здобув вищу освіту в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шев-

ченка (КДУ), куди вступив у 1957 році на історико-філософський факультет. Навчаючись у виші, Л. Мацкевий одночасно займався науковою роботою та вів активне громадське життя. Він був старостою археологічного гуртка, головою студентського наукового товариства. За доповідь «Мезолітична стоянка Фатма-Коба в Криму» (1960 р.), виголошеній на студентській конференції, Л. Мацкевий отримав грамоту від ректора Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова — І.Г. Петровського та голови наукового студентського товариства В. Яніна.

Під час навчання на кафедрі археології і музеєзнавства Л. Мацкевий слухав лекції відомих

археологів: Лазаря Славіна, Михайла Брайчевського, Дмитра Телегіна, Сергія Бібікова та інших. Окрім цього, Леонід активно займався самоосвітою — багато читав, відвідував наукові гуртки, брав участь у наукових обговореннях і дискусіях. Студент Мацкевий здобув перший досвід проведення польових археологічних робіт в експедиціях під керівництвом С. Бібікова, Ю. Колосова, О. Лєскова, А. Щепінського, Є. Веймарна та П. Шульця. Виконуючи завдання С. Бібікова, Л. Мацкевий провів перші самостійні археологічні дослідження в Криму та на Херсонщині. Результатом цих робіт стали статті у виданнях «Збірник студентських праць КДУ» та «Повідомлення Одеського археологічного музею». Згодом ці публікації згадували у своїх працях С. Бібіков, Д. Телегін, Ю. Колосов, М. Оленковський та інші науковці. Відмінні теоретичні знання, практичні навички проведення археологічних розкопок, уміння аргументувати свою точку зору зумовили те, що вже зі студентської лави Л. Мацкевий мав певний авторитет серед світил тогочасної археологічної науки.

Окрім наукової діяльності, в студентські роки Л. Мацкевий активно займався спортом, був головою студентського спортбюро, брав участь у змаганнях, захищав прапори рідного вишу, перемагав. Ще будучи школярем, у 1952 р., Леонід став чемпіоном Києва з метання диску. Він також займався іншими видами спорту: легкою атлетикою, десятиборством, плаванням, важкою атлетикою, фехтуванням, футболом, волейболом. Згодом ця спортивна підготовка знадобилася майбутньому археологу-польовику в численних експедиціях. Та й сьогодні, у свої 80 років, ювіляр перебуває у добрій фізичній формі — завжди стрункий і підтягнений, повний сил та енергії.

Студент Мацкевий мав й інші захоплення: він писав вірші (це вдалося йому ще зі шкільних років) і співав у хорі, навіть був солістом.

У 1962 р. Л. Мацкевий із відзнакою закінчив КДУ й отримав можливість навчання в аспірантурі. Але вчорашній студент не мав трудового стажу, необхідного для зарахування на навчання, тому підписав призначення на роботу в Керченський історико-археологічний музей (КІАМ). Так розпочався кримський період у житті Л. Мацкевого. Спочатку молодий дипломований спеціаліст працював екскурсоводом. Ювіляр пригадує випадок, який трапився з ним на третій день роботи в музеї. На екскурсію завітала група поважних науковців, які відпочивали в Коктебельському будинку

відпочинку вчених. Серед екскурсантів були досить знані особи, зокрема відомий археолог й антрополог М. Герасімов. Екскурсію доручили провести Л. Мацкевому. Молодий екскурсовод хвилювався, але добре виконав завдання. У нагоді став досвід, набутий під час студентських музейних практик у Києві, Москві та Ленінграді.

Ще один випадок із кримського періоду Леонід Мацкевий згадує як особливий. У вихідний день, проводячи археологічну розвідку на некрополі Пантікапея, на схилах гори Мітридат, він відкрив розоране поховання з досить цікавими знахідками. Один артефакт став справжнім відкриттям. Це була велика стела, оздоблена горельєфним зображенням воїна зі зброєю, датована IV ст. до н.е. На думку авторитетних науковців (В. Блаватського, В. Гайдукевича, А. Іванової, П. Шульця), ця знахідка вперше представила школу Фідія на території колишнього СРСР.

Доля сприяла польовим пошукам молодого дослідника. Весною 1963 р. Л. Мацкевий відкрив чергову пам'ятку на острові Хортиця. Це сталося під час проходження військової перепідготовки в м. Запоріжжя. Незважаючи на щільний графік обов'язкових занять, археолог знаходив час на польові розвідки. Цього разу Леонід виявив вироби з кременю і стегнову кістку давнього бика. Знахідки передав у Запорізький краєзнавчий музей.

За час роботи в КІАМ Л. Мацкевий обіймав посади завідувача відділом давньої історії, головного охоронця фондів і заступника директора з наукової роботи. Також у цей період вийшли друком його перші дослідницькі статті у наукових виданнях «Советская археология» і «Тези Секції палеоліту Пленуму ІА АН СРСР». Разом із тим, Леонід Мацкевий проводив активну роботу щодо популяризації археології, публікуючи численні газетні статті.

Зібраний польовий матеріал, накопичений науковий доробок та рекомендації провідних археологів (С. Бібікова, П. Борисковського, О. Черниша, І. Свешнікова) додали впевненості молодому дослідникові у виборі подальшої наукової кар'єри. Отримавши рекомендацію Керченської сесії Одеського археологічного товариства, Л. Мацкевий у 1967 р. вирушив до Москви вступати в аспірантуру. У жорсткій конкуренції, серед добре підготовлених учнів провідних археологів того часу, він отримав єдине місце в стаціонарній аспірантурі Сектора палеоліту Ленінградського відділення Інституту археології Академії наук СРСР (ІА АН СРСР).

Аспірант з головою поринув у наукову роботу. Після двох років навчання Л. Мацкевий подав до захисту дисертаційну роботу «Мезоліт і неоліт Керченського півострова». Згодом дисертація була захищена в ІА АН СРСР, отримавши однак, через особисті обставини Л. Мацкевий був змушений повернутися на південь. Там він працював у Кубанському державному університеті (м. Краснодар) на викладацькій посаді (1971—1973 рр.). Паралельно Леонід Георгійович продовжував займатися наукою.

У кінці 1960-х — на початку 1970-х рр. Л. Мацкевий публікує серію важливих археологічних праць. Зокрема завершує монографію «Мезоліт і неоліт Східного Криму» та друкує статті в журналі «Советская археология». У своїх публікаціях на тему мезоліту науковець запропонував власний типологічний лист крем'яного інвентаря. У співпраці з Г.О. Пашкевич учений займався палеоекологічними дослідженнями, а у співавторстві з А. Шером — математичним аналізом археологічного матеріалу. Свої польові розвідки та теоретичні обґрунтування мезоліту на території Прикубання Л. Мацкевий опублікував окремою науковою працею.

Життя й наукова діяльність Леоніда Георгійовича Мацкевого впродовж останніх 40 років пов'язані з містом Лева та Західною Україною. Уперше Л. Мацкевий потрапив до Львова ще будучи студентом КДУ. Як згадує сам ювіляр, він був учасником етнологічно-археологічної університетської експедиції, одним із завдань якої в 1959 р. були пошуки снігової людини в Карпатах. Дорогою дослідники затрималися у Львові, де відбулася зустріч з Іваном Крип'якевичем. Це було перше знайомство студента Мацкевого з львівською інтелігенцією та науковою спільнотою Західної України. Спілкування мало значний вплив на подальшу наукову й громадську діяльність Л. Мацкевого на заході України.

У 1973 р. кандидат історичних наук Л. Мацкевий вдруге приїжджає до Львова. Цього разу — за власним бажанням і назавжди. Львів стає рідним містом для Леоніда Георгійовича.

Понад 40 років Л. Мацкевий пропрацював в Інституті українознавства імені Івана Крип'якевича Національної Академії наук України (ІУ НАНУ), колишній Інститут суспільних наук Академії наук УРСР (ІСН АН УРСР).

У 1973 р. Леонід Мацкевий став співробітником ІСН АН УРСР і начальником Львівської обласної та Прикарпатської археологічних експедицій. Він успішно поєднує науково-польові дослідження з адміністративно-керівною і викладацькою роботою. Упродовж 20 років (1973—1993) Л. Мацкевий перебував на посаді старшого наукового співробітника ІСН АН УРСР та ІУ НАНУ. У 1981 р. йому присвоєне вчене звання старшого наукового співробітника. Пізніше Леонід Георгійович обіймав посади завідувача сектором первісної археології (1993—1996 рр.) та завідувача відділом археології (1997—2003 рр.); провідного наукового співробітника відділу археології ІУ НАНУ (з 2004 р.). Паралельно з науковою діяльністю Л. Мацкевий займався викладацькою роботою: у 1999—2000 рр. був професором Львівського державного університету імені Івана Франка, читав лекції з палеоекології, проводив археологічні практики зі студентами.

У 1987 р. Л. Мацкевий розпочинає комплексні дослідження печер заходу України. Печерні порожнини, завдяки своїм природним особливостям (сталому температурно-вологому режиму) є місцями, де добре збереглися сліди перебування давніх людей. Л. Мацкевий у своїх публікаціях неодноразово аргументовано наголошував на необхідності комплексного міждисциплінарного вивчення печерних пам'яток заходу України. У 1983 р. у журналі «Советская археология» було опубліковано його статтю «Природне середовище та мезоліт заходу України» (у співав. з О. Адаменком, Г. Пашкевич і К. Татариним). Наступного року англійський варіант цієї статті був виданий у «Soviet Anthropology and Archaeology». Таким чином фахівці різних галузей науки підсумували масштабні багаторічні польові роботи на мезолітичних пам'ятках регіону.

У 1987 р. під керівництвом Л. Мацкевого розпочалися багаторічні дослідження печерно-скельного ансамблю в уроч. Прийма на Львівщині, які тривали майже 20 років. На п'ятирусному об'єкті зафіксовані культурні шари пізнього середньовіччя, ранньозалізного часу, доби ранньої бронзи, енеоліту, мезоліту та палеоліту. Цю пам'ятку вчений вважає однією з найзнаковіших у своїй науковій кар'єрі. Саме тут у палеолітичному шарі виявлено сім кісток, що, за висновками фахівців, є рештками неандертальців. Знахідки з Прийма науково опрацьовані й описані в монографіях та численних статтях, опублікованих в Україні й за кордоном.

Іншою важливою пам'яткою, яку відкрив Л. Мацкевий, є навів Львів VII (Чортова Скеля). У верхньому палеолітичному шарі був виявлений уламок рогу північного оленя, на якому збереглося одне з найдавніших хрестоподібних зображень. Цей артефакт експонувався на виставці «Хрести в історії України» у Софії Київській і був рекомендований для виставки у Ватикані. У нижньому культурному шарі пам'ятки зафіксовані найдавніші сліди перебування людини на території сучасного Львова.

У квітні 1991 р. Леонід Георгійович Мацкевий захистив докторську дисертацію «Мезоліт заходу України» у Московському державному університеті. Цього ж року було видано монографію «Мезолит запада України».

Упродовж багатьох років (з 1994 р.) Л. Мацкевий є членом Спеціалізованих вчених рад ІУ НАНУ, Інституту народознавства НАН України. Він був опонентом кандидатських та докторських дисертацій в ІУ НАНУ, в ІА НАНУ, в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова. У 2014—2015 рр. Л. Мацкевий був професором Львівської національної академії мистецтв та членом Спеціалізованої вченої ради цього ж вишу.

Вражаючи працездатність Л. Мацкево-го підкріплена об'ємним науковим доробком. Л. Мацкевий — автор і співавтор 30 монографій, понад 600 наукових і науково-популярних статей, опублікованих у 23 країнах. Ювіляр бере активну участь в українських і зарубіжних фахових наукових конференціях, підтримує багаторічні дружні стосунки з відомими колегами-археологами.

Л. Мацкевий не лише науковець-теоретик, а й археолог-польовик з багаторічним досвідом. Загалом ювіляр за 50 польових сезонів (1958—2009 рр.) брав участь у 130 археологічних експедиціях, з яких 108 він очолював. Лише на заході України Л. Мацкевий відкрив близько 450 археологічних пам'яток, стаціонарно дослідив понад 50. Результатом плідної наукової роботи ювіляра стало обґрунтування проблем доби

мезоліту й неоліту на Херсонщині, мезоліту на Північному Кавказі та Закарпатті. Л. Мацкевим було розроблено періодизацію та здійснено культурну атрибуцію пам'яток часу мезоліту й неоліту Східного Криму. Також учений запропонував своєрідну періодизацію мезоліту Західної України та виділив на її теренах локальні групи населення, зокрема чотири культури мезолітичного часу.

А ще доктор історичних наук Л. Мацкевий — голова родини. Разом із дружиною Альбіною Миколаївною вони виховали двох дітей — Олега і Оксану. Турботливий дідусь пишається своїми онуками — Максимом, Денисом та Інгою.

До заслуг ювіляра також належить його внесок у розвиток українського музейництва. Л. Мацкевий брав участь у створенні музейно-виставкових експозицій Керченського, Феодосійського, Бродівського, Жидачівського та Миколаївського у Львівській області музеїв. Учений був одним з ініціаторів створення й активним будівничим Археологічного музею ІУ НАНУ (1994—2003 рр.) та Музею найдавніших пам'яток Львова.

Л. Мацкевий є членом Асоціації археологів Європи, почесним членом Товариства Лева. Ювіляр нагороджений медалями Юрія Дрогобича і Маркіяна Шашкевича, Почесною грамотою президента НАН України Бориса Патона та іншими відзнаками.

Невтомний трудівник продовжує займатися улюбленою справою — публікує наукові статті, виступає на наукових археологічних заходах, бере участь у роботі Спеціалізованої вченої ради. Ювіляр повен життєвої енергії, творчих планів і цікавих ідей.

«Археологія — понад усе!» — так можна окреслити життєве кредо Леоніда Георгійовича Мацкево-го.

Шановний Леоніде Георгійовичу, сердечно вітаємо Вас з ювілеєм!

Міцного Вам здоров'я і всіляких гараздів на многії літа!

Г.І. ПАНАХИД